

RAZVOJ MEDIJSKE
PISMENOSTI

Ljudsko dostojanstvo, vrijeđanje, sramoćenje i govor mržnje

Nastavni materijali za
srednje škole

Za učenike od
1. do 4. razreda

Dragi učitelji,

medijska pismenost se smatra jednim od najvažnijih oblika pismenosti u 21. stoljeću. Medijske kompetencije prijeko su potrebne ne samo odraslima, već i djeci od najranije dobi. Stručnjaci smatraju da bi s medijskim obrazovanjem djece trebalo početi onog trenutka kada djeca prvi put stupe u kontakt s medijima i medijskim sadržajima. To prije svega podrazumijeva da u toj najranijoj dobi važnu ulogu u medijskom obrazovanju imaju roditelji i odgajatelji u dječjim vrtićima. Kako djeca odrastaju, tako ulogu medijskog obrazovanja uz roditelje sve više preuzimate vi, učitelji u školama. Neovisno o uključenosti medijskog obrazovanja u obrazovni sustav, važno je da svi odgojno-obrazovni djelatnici, sukladno svojim mogućnostima i znanjima, potiču medijsko obrazovanje koje je postalo neophodno za život u današnjem

društvu.

Medijska pismenost podrazumijeva „pristup, analizu, vrednovanje i stvaranje sadržaja“ (Aufderheide, 1992: 3). To prije svega znači da medijski korisnici, podjednako i djeca i odrasli:

- imaju pristup medijima i znaju kako ih koristiti (osobito se to odnosi na nove medijske tehnologije koje se svakoga dana razvijaju i medijskim je korisnicima potrebno stalno dodatno usavršavanje u tom području);
- znaju vrednovati i kritički analizirati različite medijske sadržaje kako bi znali tumačiti poruke (njihovu vjerodostojnost, pouzdanost i istinitost) u različitim medijima i na temelju njih donositi odgovorne odluke;
- razvijati vlastite medijske sadržaje kojima će ostvarivati svoja komunikacijska prava, ali i postati aktivnim sudionicima u društvu izražavanjem vlastitih stavova i

Autori:

Lana Ciboci, Igor Kanižaj,
Danijel Labaš

Dizajn i prijelom:

Vedran Matić

Izdavači:

Agencija za elektroničke
medije i UNICEF

Materijal je nastao u sklopu
obilježavanja Dana medijske
pismenosti.

Zagreb, travanj 2019.

medijskapismenost.hr

mišljenja o svijetu koji ih okružuje.

Prilikom analize medijskih sadržaja, važno je da medijski korisnici postave ključna pitanja koja se mogu podijeliti u tri ključne skupine (Scheibe, Rogow, 2012: 39). Stoga potičemo da sa svojim učenicima kod analize medijskih sadržaja kritički prođete kroz niže navedena područja i pitanja te zajednički potražite odgovore na njih:

- **Publika i autorstvo:** tko je kreirao određenu poruku i s kojom svrhom, tko je ciljana publika, tko je platio za tu poruku, tko bi mogao imati koristi od te poruke, koga bi ona na bilo koji način mogla oštetiti, zašto bi ta poruka mogla biti važna pojedincu, koje bi radnje pri odgovaranju na poruku morao poduzeti pojedinac;
- **Poruke i značenje:** koje se vrijednosti, ideje, informacije i stajališta njome prenose; koje su informacije izostavljene iz poruke, a koje bi mogle biti važne; koje su tehnike korištene, s kojim razlogom, kako različiti ljudi mogu na drugačiji način interpretirati poruku, na koji način pojedinac interpretira poruku i što može naučiti o samome sebi na temelju svoje reakcije ili interpretacije;
- **Prikaz u medijima i stvarnost:** kada je poruka nastala, na koji je način poslana publici te radi li se o činjenici, mišljenju ili nečem trećem; koliko je poruka pouzdana i na temelju čega pojedinac to misli te tko su izvori informacija, ideja i tvrdnji.

Odgovaranjem na navedena ključna pitanja, učitelji mogu zajedno s djecom analizirati medijske sadržaje i tako poticati kritičko vrednovanje medija što je postalo iznimno važno za aktivno i odgovorno sudjelovanje u društvu. Ako od najranije dobi potičemo djecu da na ovakav način promišljaju o medijima, zajedno ćemo stvoriti mudre i odgovorne medijske korisnike.

Ovim nastavnim materijalima želimo vas potaknuti da tijekom 2. Dana medijske pismenosti, koji će se održati od 8. do 12. travnja 2019. u organizaciji Agencije za elektroničke medije i UNICEF-a, barem jedan nastavni sat posvetite medijskoj pismenosti i tako zajedno s nama sudjelujete u medijskom opismenjavanju djece u hrvatskim školama.

Tema nastavnih materijala za učenike od 1. do 4. razreda srednje škole jest ljudsko dostojanstvo, vrijeđanje, sramoćenje i govor mržnje. Vrlo je važno da djeca te dobi znaju prepoznati i razlikovati takve medijske sadržaje te da postanu svjesna mogućih utjecaja takvih sadržaja na njih i njihove vršnjake, kako bi naučili poštivati sebe i druge u stvarnom i virtualnom svijetu.

Ljudsko dostojanstvo, vrijeđanje, sramoćenje i govor mržnje

LJUDSKO DOSTOJANSTVO

Ljudsko dostojanstvo jedno je od prava koja su zajamčena svakome čovjeku zbog njegove same pripadnosti ljudskome rodu. Važnost dostojanstva svakoga čovjeka, svake ljudske osobe u naše doba sve više i više prodire u svijest ljudi. Sve je veći broj onih koji zahtijevaju i upozoravaju da ljudi u svome životu imaju pravo djelovati slobodno i bez prisile, sa sviješću o odgovornosti za vlastito postupanje. Posebno se to tiče područja poštivanja svojega i tuđega dostojanstva u osobnom, javnom i medijskom prostoru.

Često se istodobno ističe da se u životu gotovo sve može steći i kupiti, ali se ljudsko dostojanstvo – koje je nedodirljiva vrednota – ne može ničim kupiti i zbog toga ga se ne smije ničim povrijediti. Jer ljudsko dostojanstvo označuje posebnu vrijednost i veličinu čovjeka, a snagom svoga identiteta svako je ljudsko biće – bez obzira na spol, dob, društveni položaj i status, svjetonazorsko ili vjersko mišljenje i uvjerenje – nositelj unutarnjih i nepovrjedivih vrijednosti te subjekt neotuđivih prava. Ljudi našega doba uvjereni su kako

dostojanstvo ljudske osobe zahtijeva da čovjek u svjetlu svoga razuma otkriva vrednote upisane u svoju narav, da ih neprestance razvija i ostvaruje u svome životu. No, i na tome se području zbog ubrzanoga razvoja suvremenih društava i u njima novih digitalnih medija i društvenih mreža uočavaju novi izazovi i opasnosti kojima se ljudsko dostojanstvo vrijeđa na najgrublje načine. Riječ je o onim oblicima nasilja kojih je bilo i ranije, ali se u virtualnom svijetu brže šire, a upereni su protiv prava na dobar glas, čast i ugled osobe i kao takvi upereni su protiv ljudskoga dostojanstva. Riječ je među ostalim o vrijeđanju, sramoćenju, omalovažavanju i govoru mržnje koji se ubrajaju u elektroničko nasilje prema vrsti djelovanja (Bilić, 2018, 95).

S jedne je strane, dakle, činjenica da se djeca i mladi danas od najranije dobi počinju služiti internetom u različite svrhe, što nam potvrđuju i brojna domaća i međunarodna istraživanja (EU Kids Online, 2017). S druge strane, istina je da je učestalo korištenje interneta i društvenih mreža povezano i s povećanim rizicima i izazovima, a djeca i mladi mogu biti izloženi raznim oblicima neprimjerenoga ponašanja i nasilja u virtualnom okruženju, što može dovesti i do veće ranjivosti u svakodnevnom životu. Upravo zbog toga nužno je upoznati se s tim pojavama i pronaći odgojno-obrazovne puteve primjerene prevenciji tih oblika neprimjerenog i nasilnoga ponašanja, kako bi posljedice za žrtve bile što manje i kako bi se ta vrsta nasilnog ponašanja smanjila i iskorijenila.

TEMA NASTAVNE JEDINICE:

Ljudsko dostojanstvo, vrijeđanje, sramoćenje i govor mržnje

CILJEVI NASTAVNE JEDINICE:

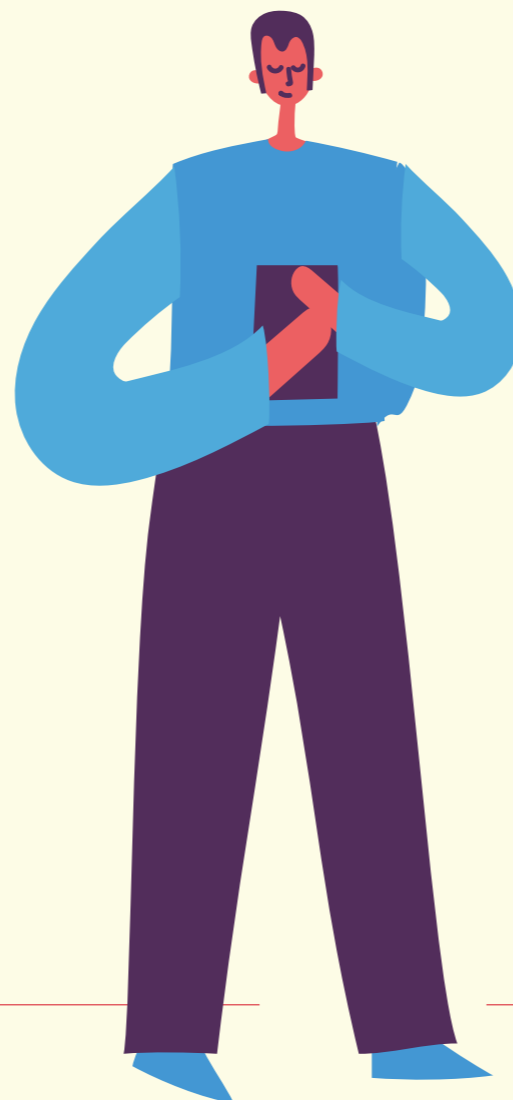
- Upoznati učenike s pojmom i razumijevanjem ljudskog dostojanstva
- Objasniti nove oblike međuvršnjačkog virtualnog nasilja: vrijeđanje i omalovažavanje, sramoćenje i govor mržnje
- Ukazati na potrebu prevencije te vrste verbalnoga nasilja i na nužnost promjene ponašanja

ISHODI NASTAVNE JEDINICE:

- definirati i razumjeti pojam ljudskog dostojanstva,
- opisati i objasniti neprihvatljive oblike ponašanja i virtualnog nasilja: vrijeđanje i omalovažavanje, sramoćenje i govor mržnje,
- koristiti prihvatljive i civilizirane načine komunikacije u stvarnom i virtualnom svijetu.

PREDMETI U SKLOPU KOJEG SE MOGU PROVODITI NAVEDENE AKTIVNOSTI:

- Hrvatski jezik (medijska kultura)
- Etika
- Sat razredne zajednice

VRIJEDANJE I OMALOVAŽAVANJE

Prema istraživanju EU Kids Online koje je u Hrvatskoj provedeno 2017. godine na reprezentativnom uzorku od 1017 djece i isto toliko roditelja, u prethodnoj godini dana više od pola ispitanih djece u dobi od 9 do 17 godina primilo je poruku koja ih je povrijedila ili je bila neprimjerena. Pritom je takvu poruku primilo više od trećine djece u dobi od 9 do 11 godina, gotovo pola djece u dobi od 12 do 14 godina te gotovo tri četvrtine djece u dobi od 15 do 17 godina, dakle djece koja pohađaju srednju školu. Djeca koja su tijekom tjedna i preko vikenda više vremena provodila na internetu, češće su dobivala takve poruke.

I istraživanje Hrabrog telefona i Poliklinike za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, provedeno 2014. godine na uzorku od 1489 djece i mladih u dobi od 11 do 18 godina, a u kojemu su sudjelovali učenici od petog razreda osnovnih škola do drugog razreda srednjih škola, pokazalo je slične zabrinjavajuće rezultate. Govoreći o elektroničkom vršnjačkom nasilju, u istraživanju se ističe da ono uključuje „različita ponašanja pojedinaca ili grupa koji putem interneta ili mobitela ponavljano komuniciraju na neprijateljski ili agresivan način, s namjerom uzrokovanja štete ili neugode drugima“, a takav oblik „nasilja na Facebooku poprima različite oblike koji nisu jednako rašireni.“ Rezultati su pokazali da svako peto dijete (21%) izjavljuje da je nekoliko puta ili često primalo uvredljive poruke ili komentare putem Facebooka, a 46% djece je to doživjelo barem jedanput. Među djecom koja su tome bila višekratno izložena, 53 % ih je barem jednom doživjelo da su se te poruke nastavile čak i nakon što su pošiljalca zamolili da prestane s takvim ponašanjem. Istodobno je svako peto dijete navelo da su drugi

putem Facebooka objavljivali stvari koje su štetile njegovom ugledu, dok 9 % djece priznaje da je to činilo i samo. Isto tako, svako četvrto dijete (26 %) priznaje da su drugi putem Facebooka širili laži o njemu, a 7 % djece priznaje da je to činilo i ono samo. Svako šesto dijete (16 %) doživjelo je da su drugi putem Facebooka objavljivali informacije zbog kojih su bili ismijavani, dok 10 % djece priznaje da je i ono ismijavalo druge. Niski postotak od 3 % djece priznaje da je otvorilo grupu na Facebooku s ciljem ismijavanja ili vrijeđanja druge djece, dok je 4 % bilo žrtva takvog ponašanja, no i taj niski postotak razlog je za zabrinutost.

Pod pojmom vrijeđanja porukama misli se na „vrstu ponavljana, neprijateljskoga i nasilničkog ponašanja koje uključuje razmjenu vulgarnih, uvredljivih i neciviliziranih poruka između dvije ili više osoba putem mobitela ili interneta, a kojima je cilj povrijediti, omalovažiti i naštetiti određenom pojedincu ili skupini (Bilić, 2018: 96-97, prema Willard, 2007; Hinduja, Patchin, 2009; Spalević, 2013; Talves i Nunes, 2015). Ta je razmjena uvredljivih poruka najčešća na društvenim mrežama, a napadačima je cilj poniziti i povrijediti sugovornika – žrtvu, pri čemu im nije važna tema rasprave. Pri tome se koriste neprimjerenim, vulgarnim riječima i psovkama, sarkazmom i grafostilističkim znakovima (pisanje velikim slovima, uskličnici) kojima se nastoji ukazati na neljubazan ton (Bilić, 2018).

U više je istraživanja (Bilić, 2018: 99-100, prema Dehue i sur., 2008) utvrđeno da je vrijeđanje najučestaliji oblik elektroničkoga nasilja, a rezultati istraživanja koje su proveli Aricak

i suradnici (2008) pokazuju da je 20,2% ispitanih srednjoškolaca bilo izloženo tom obliku nasilja. U tim se istraživanjima navodi da je uz vrijeđanje najčešći oblik ismijavanje koje se smatra vrlo bolnom vrstom vrijeđanja. Pri tome su ismijavanju djeca i mladi izloženi bilo putem poruka, bilo na društvenim mrežama. Uvredljive poruke ili komentare djeca i mladi s jedne strane primaju, a s druge strane upućuju jedni drugima, pri čemu jedni druge ismijavaju zbog objavljenih podataka na internetu.

Kako bi se spriječilo vrijeđanje i omalovažavanje, potreban je odgoj i obrazovanje za ispravno korištenje medija i podizanje razine medijske pismenosti. U tom odgoju i obrazovanju ne smije se zaboraviti sve dionike – djecu, mlade i odrasle – upozoriti da je u hrvatskom zakonodavnom sustavu – u Kaznenom zakonu (125/11, 144/12), unesena značajna promjena s obzirom na kaznena djela protiv ugleda i časti, tumače nam stručnjaci Pravne klinike Pravnoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Prema Kaznenom zakonu iz 2011. godine, koji je na snazi od 1. siječnja 2013. godine, zadržana su kaznena djela uvrede i klevete, a uvedeno je novo kazneno djelo – kazneno djelo sramoćenja. Prema članku 147. st. 1. Kaznenoga zakona kazneno djelo uvrede ostvaruje onaj tko drugoga uvrijedi. No, nije svako vrijeđanje i svaka uvreda kazneno djelo, premda je riječ o teškom nemoralnom i neprihvatljivom postupanju. Naime, kvalificirani oblik

kaznenog djela uvrede ostvaruje onaj tko drugoga uvrijedi putem tiska, radija, televizije, računalnog sustava ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način zbog čega je uvreda postala pristupačna većem broju osoba. Pri tome je za ostvarenje kaznenog djela uvrede potrebno da počinitelj postupa s namjerom vrijeđanja. Fakultativno oslobođenje od kazne predviđeno je u tri slučaja: 1) ako uvrijeđeni uzvрати uvredu; 2) ako je počinitelj bio izazvan nedoličnim ponašanjem oštećenika; 3) ako se počinitelj ispričao oštećeniku, a oštećenik prihvati njegovu ispriku zbog počinjenja djela pred sudom. Nema kaznenog djela uvrede ako iz načina izražavanja i drugih okolnosti proizlazi da je omalovažavanje počinjeno radi zaštite drugih opravdanih interesa.

SRAMOĆENJE

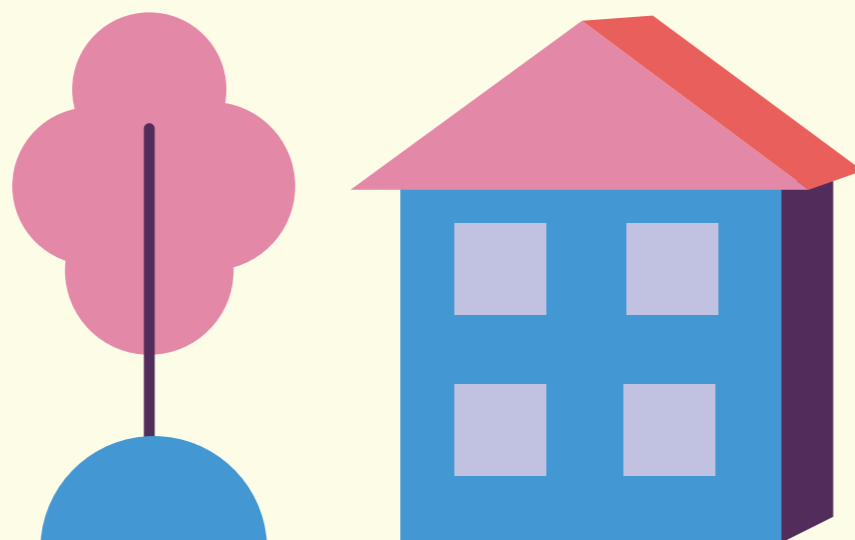
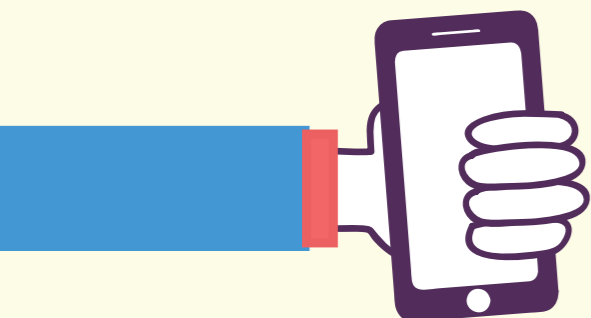
Kao što smo prethodno naveli, novi je Kazneni zakon koji je na snazi od 2013. uveo do tada nepostojeće kazneno djelo sramoćenja koje se sastoji u iznošenju činjenične tvrdnje, pred drugim, o nekome, a koja može škoditi njegovoj časti ili ugledu, što je definirano čl. 148. st. 1. Kaznenoga zakona. Prenošenje takve činjenične tvrdnje putem tiska, radija, televizije, računalnog sustava ili mreže, na javnom skupu ili na neki drugi način zbog kojeg je postalo pristupačno većem broju osoba predstavlja kvalificirani oblik tog djela, ističe se u čl. 148. st. 2. Kaznenog zakona, tumače stručnjaci Pravne klinike Pravnoga fakulteta Sveučilišta u

Zagrebu. Međutim, kazneno djelo sramoćenja se počinitelj oslobađa ako dokaže istinitost tvrdnji koje je prenio ili ozbiljnog razloga zbog kojeg je, postupajući u dobroj vjeri (bona fide), povjerovao u njihovu istinitost. Takvo dokazivanje, međutim, nije dopušteno ako činjenična tvrdnja nije prenesena u javnom interesu ili zbog nekog drugog opravdanog razloga, te ako je osoba postupala s namjerom nanošenja povrede časti i ugleda drugoga. Kod toga se osobito stavlja naglasak na osobni i obiteljski život druge osobe. Kako objašnjavaju stručnjaci, ovo kazneno djelo trebalo je zamijeniti ukinuta kaznena djela iznošenja osobnih ili obiteljskih prilika („tko

iznese ili pronese nešto iz osobnog ili obiteljskog života drugoga što može škoditi njegovoj časti ili ugledu“), odnosno predbacivanja kaznenog djela („tko predbaci drugome počinjeno kazneno djelo zbog kojeg je pravomoćno oglašen krivim“). Uvođenje kaznenog djela sramoćenja predstavlja proširenje područja primjene kaznenih djela protiv časti i ugleda jer istinita činjenična tvrdnja koja može štetiti nečijoj časti ili ugledu ne mora biti vezana uz njegove osobne i obiteljske prilike ili počinjeno kazneno djelo zbog kojeg je pravomoćno oglašen krivim.

„Razlika između kaznenih djela klevete i sramoćenja je u tome što potonje

ne propisuje neistinitost tvrdnji. Ne traži se da je počinitelj u vrijeme počinjenja kaznenog djela znao ili nije znao za neistinitost činjenične tvrdnje koju je iznosio ili pronosio, niti da ona mora biti istinita ili neistinita. Kod kaznenog djela uvrede se uopće ne mora raditi o iznošenju činjeničnih tvrdnji. Naime, prilikom počinjenja kaznenog djela uvrede, redovito se radi o iznošenju ili pronosjenju negativnih vrijednosnih sudova, odnosno sudova koji počivaju na osobnim (subjektivnim) vrednovanjima počinitelja, a samo iznimno se može uvreda sastojati u činjeničnoj tvrdnji.“

GOVOR MRŽNJE

Govor mržnje teško je definirati, a često se uspoređuje, pa čak i jednim dijelom izjednačuje s klevetom i/ili uvredom. No, u raspravama se najčešće spominje Preporuka Vijeća Europe koja govor mržnje definira kao „sve oblike izražavanja koji šire, potiču, promiču ili opravdavaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam i druge oblike mržnje temeljene na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu agresivnim nacionalizmom i etnocentrizmom, diskriminacijom ili neprijateljstvom prema manjinama, imigrantima ili ljudima imigrantskog porijekla“ (Rokša-Zubčević, Bender, Vojvodić, 2017: 10). Iako sam izraz upućuje na verbalnu komponentu kao glavnu karakteristiku govora mržnje, pod tim se pojmom podrazumijevaju i neverbalni izričaji poput slika, znakova, simbola, gesti i sl. (Munivrana Vajda i Šurina Marton, 2016: 438).

Stjepan Malović i suradnici (2007: 61), govorom mržnje nazivaju svaku „vrstu govora kojom se širi, potiče ili opravdava nacionalna i rasna netrpeljivost, ksenofobija, antisemitizam, vjerski i drugi oblici mržnje temeljeni na nesnošljivosti“, a Gordana Vilović (2011: 68) piše da se općenito govorom mržnje smatra verbalno izražavanje agresivnosti prema manjinskim skupinama. Zoran Tomić (2002: 130) pod govorom mržnje podrazumijeva napadački govor kojim se širi mržnja i nesnošljivost te isto tako poziva na nasilje protiv skupine ljudi koja se može identificirati po rasi, etničkom podrijetlu, nacionalnosti, boji kože, vjeroispovijesti, spolu ili nekim drugim značajkama. O govoru mržnje govori i Opća preporuka br. 15 „Borba protiv govora mržnje“ Europske komisije protiv rasizma i netolerancije, koja ističe da je govor mržnje upotreba jednog ili više posebnih oblika izražavanja – naime, zastupanje, promocija ili poticanje na omalovažavanje, mržnja ili osuda neke osobe ili skupine ljudi, kao i uznemiravanje, uvrede,

negativni stereotipi, stigmatizacija ili prijetnje toj osobi ili osobama i bilo kakvo opravdavanje svih ovih oblika izražavanja – koji se zasniva na ilustrativnom popisu osobnih obilježja ili statusa koji uključuju rasu, boju, jezik, vjeru ili uvjerenje, nacionalnost ili nacionalno, etničko ili drugo podrijetlo, dob, invaliditet, spol, rod, rodni identitet i seksualnu orijentaciju (Rokša-Zubčević, Bender, Vojvodić, 2017).

Kazneni zakon Republike Hrvatske (čl. 325) regulira javno poticanje na nasilje i mržnju: „Tko putem tiska, radija, televizije, računalnog sustava ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način javno potiče ili javnosti učini dostupnim letke, slike ili druge materijale kojima se poziva na nasilje ili mržnju usmjerenu prema skupini ljudi ili pripadniku skupine zbog njihove rasne, vjerske, nacionalne ili etničke pripadnosti, podrijetla, boje kože, spola, spolnog opredjeljenja, rodnog identiteta, invaliditeta ili kakvih drugih osobina, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.“

I Zakon o elektroničkim medijima (čl. 12, 2009) navodi da „u audio i/ili audiovizualnim medijskim uslugama nije dopušteno poticati, pogodovati poticanju i širiti mržnju ili diskriminaciju na osnovi rase ili etničke pripadnosti ili boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovinskog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili obiteljskog statusa, dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog naslijeđa, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije, te antisemitizam i ksenofobiju, ideje fašističkih, nacionalističkih, komunističkih i drugih totalitarnih režima.“ Članak 16. istoga zakona određuje da „audiovizualne komercijalne komunikacije ne smiju: dovoditi u pitanje poštovanje ljudskog dostojanstva; uključivati ili promovirati bilo kakvu diskriminaciju na osnovi spola,

rase, etničkog podrijetla, nacionalnosti, vjere ili uvjerenja, invalidnosti, dobi ili spolne orijentacije; poticati ponašanje koje je štetno za zdravlje ili sigurnost; poticati ponašanje koje u velikoj mjeri šteti zaštiti životne sredine.“

Čimbenik koji je dodatno olakšao širenje govora mržnje je pojava i popularizacija društvenih mreža. Na njima je više od četvrtine djece u dobi od 9 do 17 godina u proteklih godinu dana vidjelo internetske stranice ili rasprave koje uključuju poruke i govor mržnje usmjeren prema određenim grupama ljudi (EU Kids Online, 2017). Slično potvrđuje i spomenuto istraživanje Hrabrog telefona i Poliklinike za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba iz 2014. u kojemu je pokazano da svako šesto dijete (16%) navodi da im se netko ulogirao u njihov Facebook profil i u njihovo ime objavljivao neugodne informacije o njima, dok takvo ponašanje priznaje 8% djece; svako deseto dijete (11%) doživjelo je da ih je netko namjerno blokirao ili ih izbacio iz neke grupe s ciljem da ih izolira, dok je to činilo čak 13% djece; a svakom šestom djetetu (15%) putem Facebooka su upućene prijetnje, dok takvo ponašanje priznaje 7% djece.

Takvo se ponašanje kao novi oblik nasilja na društvenim mrežama pretvorilo u grupe mržnje na kojima vršnjaci objavljuju uvredljive fotografije, komentare i snimke svojih vršnjaka, ali i svojih nastavnika. Kako ističe Lana Ciboci (2014) jedna od prvih takvih zabilježenih grupa bila je „Svi koji mrze“, pokrenule su ju tri djevojčice 2010. godine, a cilj im je bio otjerati jednog vršnjaka iz osnovne škole koju su pohađali zajedno. Prema Vesni Bilić, jedan je dnevni list u Hrvatskoj 2011. godine prenio informaciju o učenicima koji na Facebooku pozivaju na ubojstvo učitelja i progona štrebera, te upozorava: „Dvije stvari vezane uz taj slučaj čine se znakovitima – količina mržnje koja se susreće kod djece i tretiranje nasilja kao oblika zabave“

(Bilić, 2018: 133). Nakon toga je uslijedio cijeli niz stranica s govorom mržnje na društvenim mrežama, pri čemu se prema pisanju Lane Ciboci djevojke najčešće optužuje za promiskuitet, a dječake se naziva kretenima i retardiranim; osobe protiv kojih su grupe pokrenute, najčešće su imenovane punim imenom i prezimenom; a veću netrpeljivost pokazuju simpatizeri takvih grupa, nego sami osnivači ili pokretači tih grupa. Isto tako, „u grupama mržnje na društvenim mrežama koriste se brojne psovke i vulgarni izrazi – gotovo je nemoguće pronaći grupu mržnje na društvenim mrežama bez ijedne psovke i vulgarnih izraza. Najviše psovki i uvreda dolazi od strane simpatizera, a ne od samih osnivača grupe mržnje“ (Ciboci, 2014: 20).

IZVORI

Bilić, Vesna (2018). *Nove perspektive. Izazovi i pristupi nasilju među vršnjacima*, Zagreb: Obrazovni izazovi i Učiteljski fakultet u Zagrebu.

Ciboci, Lana (2014). Grupe mržnje na društvenim mrežama – novi oblici nasilja među djecom i mladima, u: Majdak, Marijana, Vejmelka, Lucija, Radat, Katarina, Vugam Annamaria (ur.). *Nasilje na internetu među i nad djecom i mladima*, Zagreb: Društvo za socijalnu podršku, 13–26.

Malović, Stjepan, Ricchiardi, Sherry, Vilović, Gordana (2007). *Etika novinarstva*, Zagreb: Sveučilišna knjižara.

Munivrana Vajda, Maja, Šurina Marton, Andrea (2016). Gdje prestaju granice slobode izražavanja, a počinje govor mržnje?, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, sv. 23 (2): 436–438.

Rokša-Zubčević, Asja, Bender, Stanislav, Vojvodić, Jadranka (2017). *Medijska regulatorna tijela i govor mržnje*, Zagreb: Vijeće Europe.

Tomić, Zoran (2002). *Pravni aspekti masovnog komuniciranja*, Mostar – Zagreb: Centar za studije novinarstva Sveučilišta u Mostaru – Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.

Vilović, Gordana (2011). Politološki pojmovnik: Govor mržnje, *Političke analize*, sv. 2 (6): 68–70.

INTERNETSKI IZVORI

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, [https://www.zakon.hr/z/364/\(Europska\)-Konvencija-za-za%C5%A1titu-ljudskihpravai-temeljnih-sloboda](https://www.zakon.hr/z/364/(Europska)-Konvencija-za-za%C5%A1titu-ljudskihpravai-temeljnih-sloboda), 5. 3. 2019.

<http://dkmk.hr/wp-content/uploads/2016/01/Kako-prepoznati-senzacionalizam-u-medijima.pdf>, 10. 3. 2019.

<http://www.djecamedija.org/wp-content/uploads/2018/04/prirucnik-obitelj-i-izazovi165x240mm-v3-web.pdf>, 10. 3. 2019.

<http://www.djecamedija.org/wp-content/uploads/2018/05/sigurnost-djece-na-internetu-2018-v2.pdf>, 10. 3. 2019.

<http://dkmk.hr/wp-content/uploads/2016/01/Svijet-interneta-na-dlanu.pdf>, 9. 3. 2019.

<https://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanja/istrazivanje-o-iskustvima-i-ponasanjima-djece-na-internetu-i-na-drustvenoj-mrezi-facebook-2/>, 9. 3. 2019.

<http://klinika.pravo.unizg.hr/content/kaznena-djela-protiv-ugleda-i-casti>, 16. 3. 2019.

Kazneni zakon, <https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon>, 5. 3. 2019.

Zakon o elektroničkim medijima, <https://www.zakon.hr/z/196/Zakon-oelektroni%C4%8Dkim-medijima>, 5. 3. 2019.

ZADATAK 1. NETIQUETTE: ETIKA I ODGOVORNOST U (NOVIM) MEDIJIMA

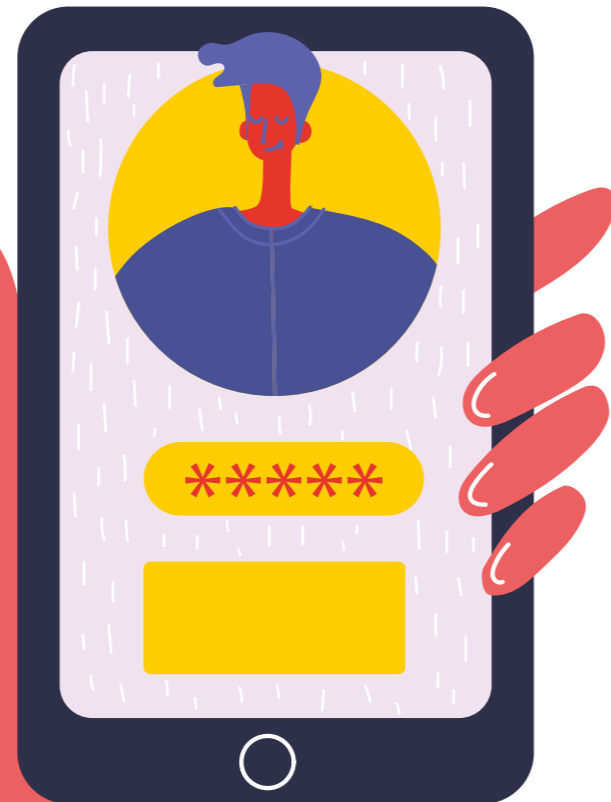
CILJ: Obraditi pojam medijske etike korisnika, njihovu odgovornost i primjenu etičkih pravila u virtualnoj komunikaciji

ISHOD: Učenici će biti sposobni razabrati i nabrojiti etičke kriterije i načela ponašanja u komunikaciji putem medijima, poštujući ljudsko dostojanstvo.

TRAJANJE: 45 minuta

OPIS: Za učenike pripremite materijale na temelju udžbenika koje koristite na nastavi etike, filozofije ili vjeronauka. Kopirajte im temu ili teme koje govore o etici i etičkim načelima i normama. Na temelju kopiranih i ostalih pouzdanih (internetskih i ostalih) izvora zajedno s njima obradite pojam etike. Potom im predstavite i zajedno s njima analizirajte temeljna etička načela, te im predstavite i objasnite etička načela ponašanja na internetu i društvenim mrežama. Nakon objašnjavanja, s učenicima analizirajte ta načela jedno po jedno, koristeći se i ovim pitanjima:

1. Što je etika, a što moral? Zašto su važni za svakoga čovjeka?
2. Kojih se etičkih načela moramo držati u svakodnevnom životu?
3. Trebamo li za nove medije i društvene mreže novi moral ili je dovoljno držati se starih etičkih načela i primijeniti ih na nove okolnosti?
4. Jeste li upoznati s etičkim normama ponašanja na internetu i društvenim mrežama? Ako jeste, koje pravilo smatrate posebno važnim?
5. Kako se ophodite prema drugima na internetu i društvenim mrežama? Poštujete li sami etička načela poštivanja dostojanstva osobe, istine, pravednosti, odgovornosti, poštenja ...?

ZADATAK 2. NETIQUETTE: KODEKS ZA KORISNIKE NOVIH MEDIJA

CILJ: S učenicima izraditi vlastiti „Kodeks za korisnike novih medija“ – popis etičkih načela za korištenje interneta i društvenih mreža.

ISHOD: Učenici će biti sposobni prezentirati, analizirati i utvrditi pravila etičkoga ponašanja u virtualnoj komunikaciji na internetu i društvenim mrežama.

TRAJANJE: 45 minuta

OPIS: Ovaj je zadatak nastavak zadatka 1. Nakon što ste s učenicima u prethodnom zadatku analizirali i prezentirali temeljna načela etike i medijske etike, u ovome zadatku obradite pojam „netiquette“ – etike lijepog ponašanja na internetu i društvenim mrežama. Na kraju ovoga zadatka, a na temelju pročitanih materijala i rasprave, zajedno s

učenicima izradite Kodeks ponašanja za korisnike interneta i društvenih mreža u nekoliko točaka. Učenike možete podijeliti i u više grupa, tako da svaka grupa radi samostalno, a na kraju objedinite sve prijedloge Kodeksa. Prikažite ga cijeloj školskoj zajednici – učenicima, Nastavničkom vijeću i Roditeljskom vijeću – te dogovorite njegovu eventualnu doradu (koja nije nužna), a potom i objavu na službenim internetskim stranicama škole. Bit će to vaš konkretan doprinos poboljšanju ponašanja na internetu i društvenim mrežama koji će biti koristan i ostalim korisnicima novih medija.

ZADATAK 3. DEFINIRAJMO NEPRIHVATLJIVA PONAŠANJA NA INTERNETU I DRUŠTVENIM MREŽAMA

CILJ: Učenike naučiti prepoznavati neprihvatljiva ponašanja na internetu i društvenim mrežama.

ISHOD: Učenici će biti sposobni prepoznati i izbjeđavati neprihvatljiva ponašanja u virtualnoj komunikaciji na internetu i društvenim mrežama.

TRAJANJE: 45 minuta

OPIS: Na početku učenike pitajte znaju li što je pojam elektroničkoga nasilja. Ako svi nisu upoznati s njime, zajedno ga definirajte. Potom svakome učeniku pružite priliku da iznese oblike elektroničkoga nasilja s kojim se sam susreo na društvenim mrežama, bilo kao poticatelj nasilja, bilo kao žrtva. Sve oblike zapisujte na ploču. Potom svaki od oblika definirajte koristeći znanje i iskustvo učenika. Kao pomoć može vam poslužiti brošura „Svijet interneta na dlanu“ Društva za komunikacijsku i medijsku kulturu u kojoj su navedeni različiti oblici e-nasilja (poveznica se nalazi na popisu internetskih izvora u ovim nastavnim materijalima).

ZADATAK 4. ŠTO JE UVREDA I VRIJEĐANJE NA INTERNETU I DRUŠTVENIM MREŽAMA?

CILJ: Učenici će naučiti definiciju uvrede i vrijeđanja i prepoznati ih u virtualnoj komunikaciji.

ISHOD: Učenici će biti osposobljeni promijeniti svoje ponašanje u virtualnom svijetu, te će ispravno reagirati na svaki oblik vrijeđanja, poštujući svoje i tuđe dostojanstvo.

TRAJANJE: 45 minuta

OPIS: Za ovaj zadatak iskoristite uvodni dio ove brošure koji govori o vrijeđanju i omalovažavanju. Na temelju iznesenih podataka i istraživanja učenike upoznajte s onim podacima koji govore o njihovom ponašanju u virtualnom prostoru, te im predstavite definicije vrijeđanja porukama i uvredljivoga komuniciranja. Raspravite s njima zbog čega dolazi do takvih etički neprihvatljivih ponašanja i kako sami utječu na takvu vrstu nemoralnog ponašanja. Potaknite ih da iskreno iznesu jesu li bili poticatelji i/ili

žrtve takvoga ponašanja, te pozovite na samopoštovanje i poštivanje drugih na internetu i društvenim mrežama. Koristeći zakonske propise i objašnjenja iznesena u prvome dijelu brošure, upozorite ih na moguće sankcije koje bi ih se mogle ticati zbog njihove dobi.

ZADATAK 5. SRAMOĆENJE NA INTERNETU I DRUŠTVENIM MREŽAMA

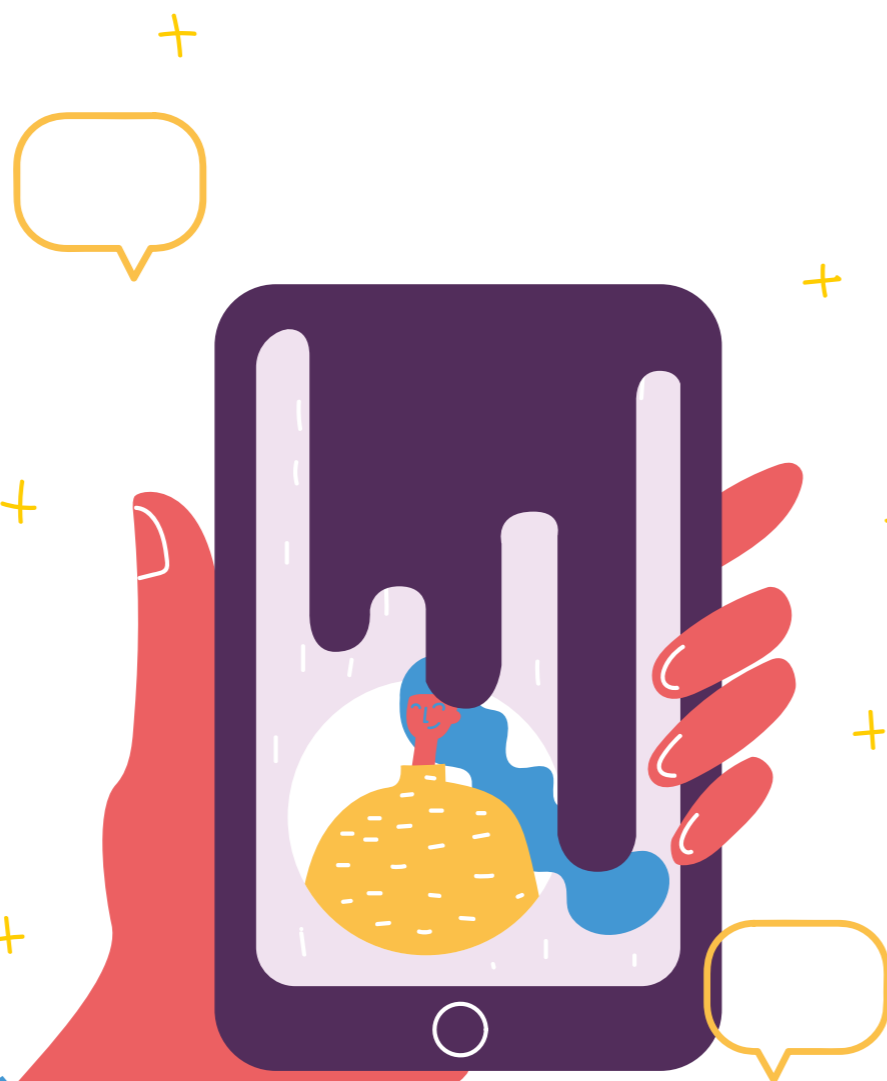
CILJ: Učenici će naučiti definiciju sramoćenja i prepoznati ga u virtualnoj komunikaciji.

ISHOD: Učenici će biti osposobljeni promijeniti svoje ponašanje u virtualnom svijetu, te će ispravno reagirati na svaki oblik sramoćenja, poštujući svoje i tuđe dostojanstvo.

TRAJANJE: 45 minuta

OPIS: Kao i u zadatku br. 4, za ovaj zadatak iskoristite uvodni dio ove brošure koji govori o sramoćenju i onome što ono obuhvaća. Na temelju iznesenih podataka i istraživanja učenike upoznajte s onim podacima koji govore o njihovom ponašanju u virtualnom prostoru, te im predstavite definiciju sramoćenja. Raspravite s

njima zbog čega dolazi do takvoga etički neprihvatljivog ponašanja i kako sami utječu na takvu vrstu nemoralnog ponašanja. Potaknite ih da iskreno iznesu jesu li bili poticatelji i/ili žrtve takvoga ponašanja, te pozovite na samopoštovanje i poštivanje drugih na internetu i društvenim mrežama. Koristeći zakonske propise i objašnjenja iznesena u prvome dijelu brošure, upozorite ih na moguće sankcije koje bi ih se mogle ticati zbog njihove dobi.

ZADATAK 6. GOVOR MRŽNJE NA INTERNETU I DRUŠTVENIM MREŽAMA

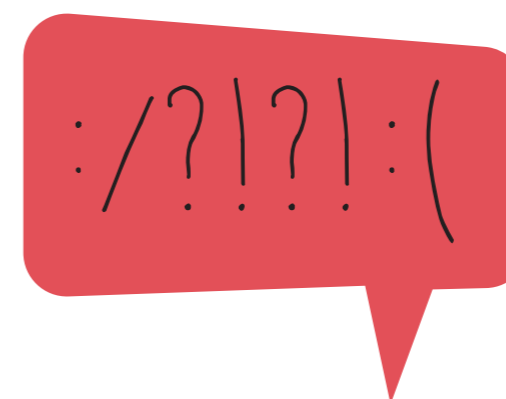
CILJ: Učenici će naučiti definiciju govora mržnje i bit će sposobni prepoznati ga u virtualnoj komunikaciji.

ISHOD: Učenici će biti osposobljeni promijeniti svoje ponašanje u virtualnom svijetu, te će ispravno reagirati na svaki oblik govora mržnje, poštujući svoje i tuđe dostojanstvo.

TRAJANJE: 45 minuta

OPIS: Kao i u zadatku br. 4 i br. 5, za ovaj zadatak iskoristite uvodni dio ove brošure koji govori o govoru mržnje kao o kompleksnom fenomenu neprihvatljiva ponašanja. Na temelju iznesenih podataka i istraživanja učenike upoznajte s onim podacima koji govore o njihovom ponašanju u virtualnom prostoru, te im predstavite definiciju govora mržnje. Raspravite

s njima zbog čega dolazi do takvoga etički neprihvatljivog ponašanja i kako sami utječu na takvu vrstu nemoralnog ponašanja. Potaknite ih da iskreno iznesu jesu li bili poticatelji i/ili žrtve takvoga ponašanja, te pozovite na samopoštovanje i poštivanje drugih na internetu i društvenim mrežama. Koristeći zakonske propise i objašnjenja iznesena u prvome dijelu brošure, upozorite ih na moguće sankcije koje bi ih se mogle ticati zbog njihove dobi.

ZADATAK 7. GOVOR MRŽNJE I NJEGOVO PREPOZNAVANJE

CILJ: Učenici će naučiti prepoznati različite oblike govora mržnje i bit će sposobni prepoznati ga u virtualnoj komunikaciji.

ISHOD: Učenici će biti osposobljeni promijeniti svoje ponašanje u virtualnom svijetu, te će ispravno reagirati na svaki oblik govora mržnje, poštujući svoje i tuđe dostojanstvo.

TRAJANJE: 45 minuta

OPIS: U provođenju ovoga zadatka možete se koristiti materijalima koje možete pronaći na stranici projekta „Razmisli o medijima – učinkovita analiza propagande“ (Mind Over Media – <https://propaganda.mediaeducationlab.com/hr>). Na Youtubeu pronaći ćete video „I am NOT black, you are NOT white“ (<https://www.youtube.com/watch?v=q0qD2K2RWkc>) koji pogledajte svi zajedno (osigurajte se da svi učenici znaju dovoljno dobro engleski ili im pomognite s prijevodom). Pitajte učenike je li im se videozapis svidio i hoće li ga podijeliti na svojim društvenim mrežama. Potom ih podijelite u grupe i pozovite ih da u svojoj grupi analiziraju na koje se načine danas stvaraju razdori među ljudima i širi govor mržnje.

Svaka grupa nakon 20 minuta rada treba prezentirati rezultate ostalim grupama. Potom raspravite s njima zbog čega dolazi do takvoga etički neprihvatljivog ponašanja i kako sami utječu na takvu vrstu nemoralnog ponašanja. Potaknite ih da iskreno iznesu jesu li bili poticatelji i/ili žrtve takvoga ponašanja, te pozovite na samopoštovanje i poštivanje drugih na internetu i društvenim mrežama.

